

Examen HAVO

2018

tijdvak 1
donderdag 17 mei
13.30 - 16.30 uur

Nederlands

Dit examen bestaat uit 36 vragen.
Voor dit examen zijn maximaal 60 punten te behalen.
Voor elk vraagnummer staat hoeveel punten met een goed antwoord behaald kunnen worden.

Beantwoord de open vragen in correct Nederlands.
Geef niet meer antwoorden (zinnen, redenen, voorbeelden e.d.) dan er worden gevraagd. Als er bijvoorbeeld één zin wordt gevraagd en je antwoordt met meer dan één zin, dan wordt alleen de eerste zin in de beoordeling meegeteld.

Moderne ruilhandel

(1) Begin 2010 besloot de Nijmegenaar Juul Martin dat hij een huis ging bouwen. Zonder geld. Gewoon om te kijken of dat zou lukken. Een bevriende architect maakte gratis een ontwerp. Een wethouder zag wat in het experiment en stelde een stuk grond ter beschikking. De plaatselijke krant interviewde Martin, en dat leverde meer dan zeventig reacties op van mensen die mee wilden bouwen. “Ik zette een verlanglijst online van alles wat ik nodig had. En mensen kwamen spontaan spullen brengen die ze niet meer nodig hadden”, vertelt Martin.

(2) Het zogenaamde Huis van Overvloed kwam van de grond dankzij een groep enthousiastelingen en kostte uiteindelijk negenhonderd euro. Het moest een werk- en ontmoetingsplek worden voor duurzame ondernemers, maar vlak voor de opening brandde het af. Dat was een klap, maar Martin was niet verslagen. “Het was gelukt voor heel weinig geld een huis te bouwen, en daar ging het om. Ik had het bewijs geleverd dat je geen geld nodig hebt om iets voor elkaar te krijgen.” Sindsdien is Martin een fervent pleitbezorger van wat we tegenwoordig kennen als de ‘deeleconomie’.

(3) De deeleconomie viert hoogtij. Steeds meer mensen maken, net als Juul Martin, gebruik van onbenutte spullen of diensten die anderen ter beschikking stellen. Vaak betalen ze er een bescheiden bedrag voor, soms stellen ze er een wederdienst tegenover. Er zijn de afgelopen tijd onnoemelijk veel deelinitiatieven op-

gedoken, en ze blijven als paddenstoelen uit de grond schieten. Een van de eerste was Couchsurfing, een site waar je gratis overnachtingsplekken kunt vinden bij mensen thuis. Inmiddels heeft Couchsurfing meer dan negen miljoen leden in 120.000 steden over de hele wereld. Andere, enorm succesvolle deelplatforms zijn Airbnb, waar je logeeraadressen over de hele wereld kunt vinden en SnappCar, waar je goedkoop een auto van een particulier kunt huren. Populair zijn ook Peerby, voor het lenen van spullen bij mensen in je wijk, en Thuisafgehaald, voor een zelfgekookte maaltijd, af te halen bij iemand in je buurt.

(4) “Ik denk echt dat de deeleconomie de toekomst heeft”, zegt GroenLinks-Kamerlid Liesbeth van Tongeren. Zij vindt dat de overheid de deeleconomie moet stimuleren en schreef daar onlangs een notitie over. “Lange tijd was het de trend dat bedrijven steeds groter werden. Daar hebben mensen genoeg van. Mensen gaan tegenwoordig aan de slag met crowdfunding¹⁾ in plaats van met ING, met Thuisafgehaald in plaats van met Unilever en met Airbnb in plaats van met het Hilton Hotel. Dankzij de deeleconomie kunnen we efficiënter omgaan met goederen. En het past ook in het ideaal van de participatiemaatschappij die de overheid voorstaat”, zegt ze.

(5) Van Tongeren vond gehoor bij minister Henk Kamp van Economische Zaken, die een onderzoek laat doen naar de effecten van de deeleconomie op de arbeidsmarkt. “Want

85 als het echt groot wordt”, stelt Van
Tongeren, “kan dat negatieve gevol-
gen hebben voor de werkgelegen-
heid. Als iedereen via Peerby elkaars
90 boor, hogedrukspuit en steengrill
gaat lenen, dan zakt de verkoop van
die spullen in. Als de deeleconomie
echt aanslaat, krijgen we een lager
bruto nationaal product. Dan moeten
we kijken naar een andere definitie
95 van welvaart.”

(6) Dat zulke initiatieven concurrentie
kunnen gaan vormen voor bestaande
bedrijven, is de laatste tijd duidelijk
geworden. Airbnb heeft alleen in
100 Amsterdam al zo’n 5000 adressen,
Couchsurfing zelfs ruim 13.000. Dat
betekent vooral voor goedkope hotels
fikse concurrentie. Om die reden is
Airbnb in New York verboden, maar
105 die kant lijkt het hier niet op te gaan.
“In bepaalde markten gaan inderdaad
klappen vallen”, zegt Pieter van de
Glind. Hij is medeoprichter van
ShareNL, het Nederlandse kennis-
110 platform voor de deeleconomie. Voor
zijn studie duurzame ontwikkeling
deed hij onderzoek naar de bereid-
heid van mensen om mee te doen
aan de deeleconomie. “En daaruit
115 bleek dat heel veel mensen graag
willen delen.” Voor zijn onderzoek
ondervroeg hij 1330 inwoners van
Amsterdam, en 84 procent van hen
wilde aan minstens één deelinitiatief
120 meedoen. Hun motieven liepen uit-
een. Sommige respondenten was het
om het financiële voordeel te doen,
andere ging het om duurzaamheid,
en weer andere vonden juist het
125 contact met andere mensen leuk.
Van de Glind: “De bereidheid om te
delen is heel groot, maar uit mijn on-
derzoek bleek ook dat de websites
die dat mogelijk maken, nog niet erg
130 bekend zijn. Mijn conclusie is: dit
gaat flink groeien.”

(7) Volgens Van de Glind speelt
internet een cruciale rol bij de deel-
economie en is de crisis een van de
135 drijvende krachten. “Eigenlijk is delen
al zo oud als de weg naar Rome,
maar vroeger deelde je alleen met je
vrienden, je familie en je burens.
Dankzij internet kan het nu op een
140 schaal die voorheen ondenkbaar
was. Delen blijkt gewoon een effi-
ciëntere en goedkopere manier om
aan de dingen te komen die je nodig
hebt, dan kopen. Het is ook een veel
145 efficiëntere manier van ondernemen.
Een ouderwets autoverhuurbedrijf
heeft een pand nodig, personeel en
een wagenpark. Een onderneming
als SnappCar kan het af met één
150 kantoortje, waar een paar medewer-
kers ervoor zorgen dat de website
goed functioneert. Ik denk dat we
met z’n allen naar een andere men-
taliteit gaan.”

(8) Moeten we dat wel willen? Wat
gebeurt er met de werkgelegenheid
als we geen auto’s en boormachines
meer gaan kopen maar gaan delen?
“We hebben dat al eens eerder mee-
160 gemaakt. Dat was met de entree van
de stoommachine”, zegt Van de
Glind. “Toen verdween er ook allerlei
werkgelegenheid. Uiteindelijk leidde
die entree tot economische groei. Het
165 geld dat mensen niet uitgeven aan
auto’s of boormachines geven ze aan
andere dingen uit. Ik denk inderdaad
dat over tien, twintig jaar de helft van
de beroepen die we nu kennen, niet
meer bestaat. Er zijn dan minder ba-
170 nen, maar de drempel tot onderne-
merschap is verlaagd. Ondernemen
via instituten, zoals tot nu toe
gebeurde, verliest zijn bestaansrecht.
175 En we staan nog maar aan het begin
van de nieuwe ontwikkelingen.”

(9) Niet iedereen is echter enthousiast.
De Zuid-Koreaanse filosoof

Byung-Chul Han, die in Berlijn woont,
180 noemde onlangs de deeleconomie
een voorbeeld van 'de extreme vorm
die het kapitalisme heeft aangeno-
men'. In een interview met *Vrij*
Nederland haalde hij het Duitse initia-
185 tief Wundercar aan, een online
carpoolcentrale voor ritjes binnen de
stad. Betalen is niet verplicht, maar
als je tevreden bent over de
chauffeur, kun je die een fooi geven
190 en een goede beoordeling op de
website. "Wundercar laat zich erop
voorstaan dat het de gemeenschaps-
zin vergroot en dat tijdens de ritjes
nieuwe vriendschappen ontstaan,
195 maar in werkelijkheid gaat het hier
om geld verdienen en goede beoor-
delingen krijgen, zodat je de vol-
gende keer in je vrije tijd onder het
mom van gemeenschapszin weer wat
200 extra zakcenten kunt opstrijken. Zo
zijn deugden als vriendelijkheid en
gastvrijheid volledig geëconomi-
seerd."

(10) Die kritiek is deels terecht, vindt
205 Koen Frenken, hoogleraar innovatie-
studies aan de Universiteit Utrecht.
"Als je kijkt naar een bedrijf als
Airbnb, dan is dat een heel commer-
cieel, kapitalistisch bedrijf, ook omdat
210 zijn werknemers vrij weinig verdie-
nen. Maar er zijn ook initiatieven
waarvoor die kritiek niet geldt." Het
probleem is volgens hem dat 'de
deeleconomie' een containerbegrip is
215 geworden waaronder ook initiatieven
zijn gaan vallen die niets met delen
te maken hebben. "Echt delen is el-
kaar gebruik laten maken van onbe-
nutte goederen."

220 **(11)** Frenken verwacht dat het delen
van auto's en appartementen en mo-
gelijk ook van kleding in de toekomst
heel gewoon wordt. "Vanuit milieu-
oogpunt is het pure winst. De vraag
225 is alleen: gaan mensen het onderling

doen, of gaan bedrijven bemiddelen?
Die bedrijven kunnen via hun web-
sites allerlei informatie over klanten
vergaren, en die informatie is ont-
230 zettend veel waard. Die auto's en
appartementen waarvan jij gebruik-
maakt, gaan sensoren krijgen, zodat
het bedrijf weet waar je bent en wat
je doet. Met die informatie kunnen
235 andere partijen jou weer diensten en
reclame aanbieden. Daar valt veel
geld mee te verdienen, en daarom
kan dit heel groot worden. Maar
mensen krijgen zo wel steeds minder
240 privacy, dat is het nadeel. En wie ge-
bruikt straks al die data? Wat als
verzekeringsbedrijven met die kennis
aan de slag gaan?"

(12) Hij maakt zich ook zorgen over
245 wat er gaat gebeuren als grote deel-
platforms, zoals Airbnb, het monopo-
lie krijgen. "Iedereen wil zijn goede-
ren of diensten aanbieden via het
grootste platform, dus je loopt het
250 risico op monopolievorming. Maar
willen we wel dat al die persoonlijke
gegevens terecht komen bij giganti-
sche internetbedrijven? Over de
macht van dat soort bedrijven moe-
255 ten we als samenleving goed naden-
ken."

(13) Een andere zorg voor Frenken is
het systeem van reviews waarmee
veel deelinitiatieven werken. Als een
260 gebruiker een goede beoordeling van
jouw appartement op Airbnb plaatst,
levert je dat nieuwe klanten op. Maar
een slechte review kan verhuur be-
moeilijken. "Beoordelingen kunnen
265 ook vals zijn, gecoördineerd door de-
gene die het appartement aanbiedt.
Er zijn allerlei beperkingen en oneer-
lijkheden aan dat reviewen. En is een
cultuur waarin iedereen elkaar be-
270 oordeelt wel zo wenselijk? Kun je
dan nog wel gewoon een slechte dag
hebben zonder dat dat meteen in een

vernietigende beoordeling resulteert?
In ons oude stelsel waren de risico's
275 anoniem en werden ze opgevangen
door de sociale zekerheid. Maar
mensen hebben genoeg van
anonimiteit. Ze willen elkaars ge-
reedschap gebruiken en elkaars kle-
280 ding lenen.”

(14) En Juul Martin, de man die voor
negenhonderd euro een huis bouw-
de? Die is inmiddels alweer bezig
met een ander project. Onlangs
285 opende hij in Nijmegen de deelwin-
kel. In die winkel kun je geen spullen
kopen, maar je kunt er leren hoe je
alles kunt vinden wat je nodig hebt
zonder het te kopen. Hij is onveran-
290 derd enthousiast over de deeleco-

nomie. “De toekomst is dat deelinitia-
tieven gaan behoren tot de stan-
daardkeuzemogelijkheden. De deel-
economie zal ons behoud kunnen
295 zijn als het gaat om grondstoffen en
energie. Het is een belangrijke op-
lossing voor de problemen die ont-
staan wanneer bij mensen in de op-
komende economieën de behoefte
aan spullen groeit. Tweeëneenhalf
300 miljard Aziaten kunnen nu eenmaal
niet allemaal een auto bezitten. En
misschien is het ook wel een oplos-
sing voor de toenemende eenzaam-
305 heid. Door de deeleconomie krijgen
we weer verbinding met onze burens.
En wie weet: misschien gaan we wel
meer voor elkaar openstaan.”

naar: Renate van der Zee

uit: HP de Tijd 2014/2015 nr. 12/01

Renate van der Zee is journalist en schrijver.

noot 1 crowdfunding: een manier van financieren waarbij veel investeerders een klein bedrag
investeren in een project waarbij zij zich betrokken voelen

Tekst 1 Moderne ruilhandel

De titel van tekst 1 luidt 'Moderne ruilhandel'.

- 1p 1 Citeer de twee opeenvolgende zinnen uit de alinea's 1 tot en met 4 van tekst 1 waaruit het best blijkt wat deze ruilhandel inhoudt.

Tekst 1 kan na de inleiding worden onderverdeeld in vijf opeenvolgende delen die van de volgende kopjes kunnen worden voorzien:

Deel 1: Bloei van de deeleconomie

Deel 2: Reactie van de politiek op de deeleconomie

Deel 3: Nieuwe kansen voor de deeleconomie

Deel 4: De keerzijde van de deeleconomie

Deel 5: Geloof in de toekomst

- 1p 2 Bij welke alinea begint deel 3?

- 1p 3 Bij welke alinea begint deel 4?

- 1p 4 Wat wil het Tweede Kamerlid Van Tongeren met het voorbeeld van Peerby duidelijk maken?

Zij wil duidelijk maken dat

- A deelinitiatieven misschien wel efficiënt zijn als het om gebruiksvoorwerpen gaat, maar niet geschikt zijn als het om diensten gaat.
- B de politiek de trends op het gebied van deelinitiatieven van een afstand volgt en passend zal reageren op de ontwikkelingen.
- C de toename van deelinitiatieven momenteel sneller gaat dan de economie kan bijhouden waardoor de welvaart in Nederland zal afnemen.
- D er grote gevolgen voor de economie kunnen zijn als consumenten minder aankopen doen doordat ze meer met elkaar gaan delen.

In tekst 1 komen positieve kanten van de deeleconomie aan bod.

Deze kunnen in onderstaand schema worden samengevat.

- 5p 5 Vul onderstaand schema aan.

Noteer steeds het nummer en het bijbehorende antwoord.

positieve kanten	
Liesbeth van Tongeren	1
	2
deelnemers aan het onderzoek in Amsterdam	3
	4
	5

“Want als het echt groot wordt’, (...) ‘kan dat negatieve gevolgen hebben voor de werkgelegenheid.” (regels 84-88)

Uit tekst 1 blijkt dat Van de Glind het niet eens is met deze redenering.

- 1p 6 Citeer een zin uit alinea 8 die uitlegt waarom de gevolgen voor de werkgelegenheid volgens Van de Glind mee zullen vallen.

In alinea 8 betoogt Van de Glind dat we door de komst van de deeleconomie geen economische krimp hoeven te verwachten.

- 1p 7 Welk argumentatieschema gebruikt Van de Glind vooral om dit standpunt te onderbouwen?

Hij gebruikt vooral een argumentatieschema op basis van

- A autoriteit.
- B oorzaak en gevolg.
- C vergelijking.
- D voor- en nadelen.

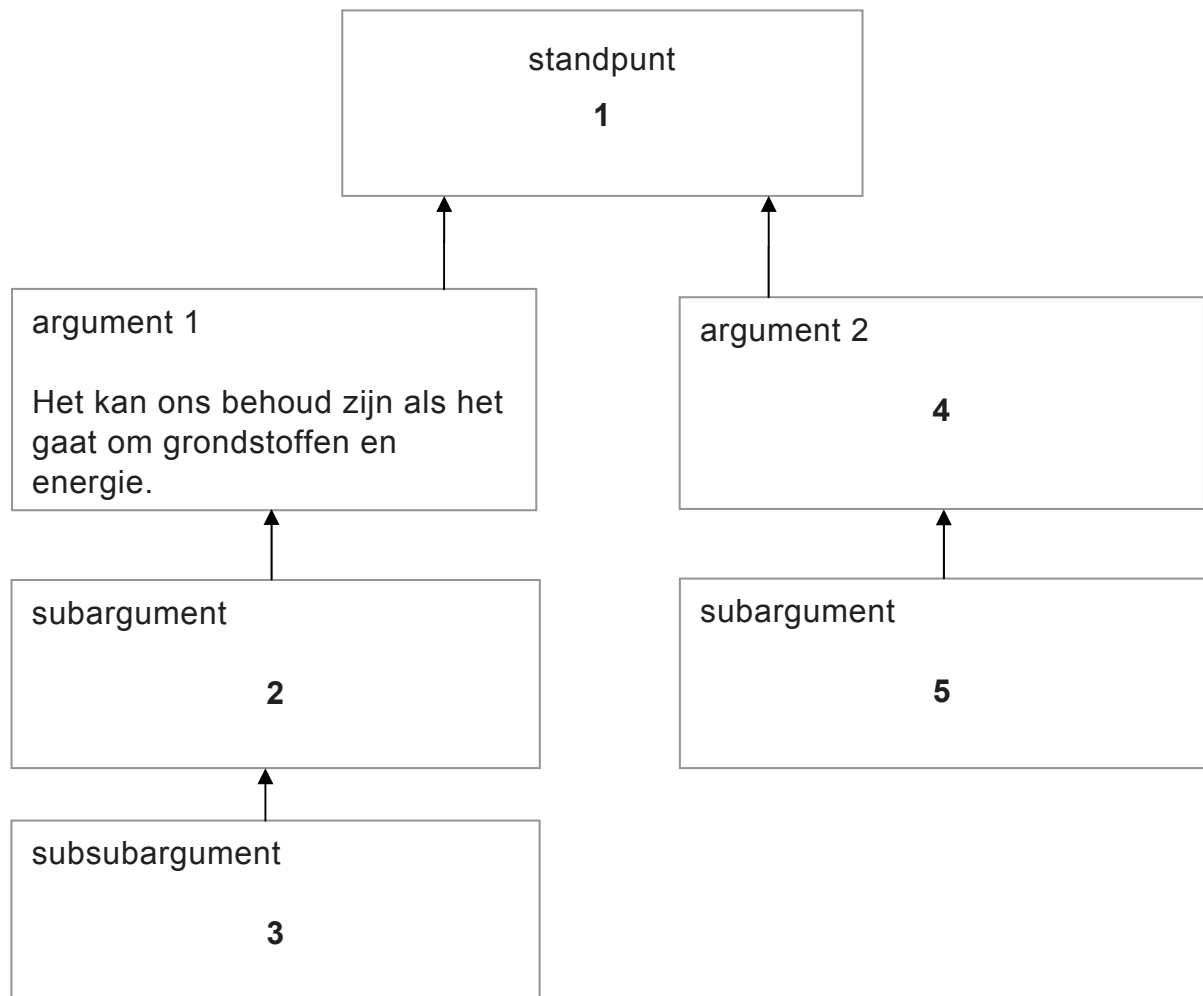
- 4p 8 Noteer vier verschillende belangrijke bezwaren tegen de deeleconomie uit tekst 1 van de critici van die deeleconomie.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

Juul Martin is in alinea 14 van tekst 1 “onveranderd enthousiast over de deeleconomie”. (regels 289-291)

5p 9 Vat Martins redenering uit alinea 14 samen door onderstaand schema aan te vullen.

Noteer steeds de nummers en de bijbehorende antwoorden.

Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

1p 10 Wat is het belangrijkste doel van tekst 1?

In de tekst wordt de lezer vooral

- A enthousiast gemaakt over de kansen van de deeleconomie.
- B overtuigd van de positieve kanten van de deeleconomie.
- C geïnformeerd over de voor- en nadelen van de deeleconomie.
- D gewaarschuwd voor de nadelige gevolgen van de deeleconomie.

Tekst 2

Leren lenen

(1) De afgelopen jaren hebben we in de politiek heel wat meesterlijke omdraaiingen van betekenissen de revue zien passeren: bezuinigingen die ‘hervormingen’ of ‘ombuigingen’ worden genoemd, oorlogen die plots doorgaan voor ‘wederopbouw-’ of ‘vredesmissies’, het afbouwen van de verzorgingsstaat onder het motto ‘participatiesamenleving’. Aan dit rijtje mag nu weer een nieuwe term worden toegevoegd: het ‘sociaal leenstelsel’.

(2) Jarenlang is schuld het alfa en omega van alle ellende in de wereld geweest. Amerikaanse huizenbezitters die massaal hun hoofd in de hypotheekstrop staken en zo de bankensector naar de rand van de afgrond duwden. Overheden die de begrotingstekorten tot ongekende hoogten opstuwden om de financiële sector overeind te houden. Zuid-Europese landen die op het randje van faillissement balanceerden door bloedrode cijfers in de huishoudboekjes. Op de pof gebouwde vastgoedprojecten die als zeepbellen uit elkaar spatten. Consumenten die zichzelf de schuldhulpverlening in hielpen door op kosten van Dirk Scheringa¹⁾ & Co hun te dure keukens en vakanties voor te financieren. Als er, kortom, één les te trekken is uit zeven jaar crisis, dan is het wel: na schuld volgt boete.

(3) Sterker nog, schulden zijn zo gevaarlijk gebleken dat sinds 2009 op iedere lening verplicht van overheidswege een waarschuwing dient te worden afgegeven, zoals op ieder sigarettenpakje ook moet worden

vermeld hoe dodelijk tabak is. ‘Let op! Geld lenen kost geld.’ Het uitroepteken staat er niet voor niets, zou je zeggen, en ook het logo dat naast deze waarschuwing prijkt, is weinig dubbelzinnig: een mannetje met een euroteken geketend aan zijn enkel. Laat er geen misverstand over bestaan, wil uw overheid er maar mee zeggen: schulden zijn een moderne vorm van slavernij. De voetboei van het 21ste-eeuwse kapitalisme.

(4) *Flash forward*²⁾ naar juni 2014: dag ‘schuld is slavernij’, hallo ‘sociaal leenstelsel’. Let op! Geld lenen, je kunt er vroeg genoeg mee beginnen. Bijvoorbeeld als je net achttien bent, je brein nog een kleine zes jaar onderontwikkeld is en je lange-termijnplanning ongeveer zo verstrekt als die van een eendagsvlieg. Laat deze brave burgers in de dop, die zichzelf over een jaar of tien ook al massaal in de schulden zullen steken voor een dak boven hun hoofd, alvast maar wennen aan het idee: de komende dertig jaar zal je leven in het teken staan van het afbetalen van je verleden. Niet dat je daar met je puberbrein de implicaties al van doorgrondt. Bovendien zul je wel moeten als je straks nog enige kans wilt maken op de arbeidsmarkt, maar toch. Leren is leren lenen.

(5) Nu zullen voorstanders zeggen: “Overdrijf niet zo, Rob, de voorwaarden van de lening zijn uiterst coulant, hoor: als je te weinig verdient, hoef je niets af te betalen, de rente is hartstikke laag en de afbetalingstermijn ontzettend lang.” Allemaal waar.

85 Toch is mijn antwoord daarop: “*Spare me the details*”.³⁾ Het gaat hier niet om de voorwaarden, het gaat hier om het principe: dat je leven, nog voordat het goed en wel begonnen is, al
90 gepaard gaat met het opbouwen van een schuld. Dat het onderwijs, het meest fundamentele onderdeel van een beschaafde samenleving, datgene wat de criminaliteit bestrijdt, de
95 economie draaiende houdt en de vooruitgang waarborgt, voortaan op afbetaling komt. Dat er rente zit op onze toekomst.

(6) Onbegrijpelijk is het, en vooral: hypocriet. “Onderwijs als motor van de kenniseconomie”, oreert de PvdA in haar partijprogramma. “Nederland moet uitmunten in wetenschap en beroepsonderwijs”, vindt D66. En:
105 “Schulden maken mag nooit lonen!”, orakelde de VVD onlangs nog in een persbericht. Behalve als het om de toekomst der natie gaat, kennelijk. Dan wordt het zelfs aangemoedigd.
110 En voor wie uit een niet al te bevoor-

deeld milieu komt: min of meer verplicht gesteld. Dat het onderwijs er substantieel toegankelijker door wordt, dat doorstuderen enorm wordt
115 ontmoedigd, dat de kloof tussen de *haves* en *have nots*⁴⁾ zo alleen maar groter wordt: we nemen het op de koop toe. Geld lenen, wie is er niet groot mee geworden?

120 **(7)** Zo begint de werkelijke droom van dit kabinet zich langzaam maar zeker te ontvouwen: een land vol gehoorzame, hardwerkende, belastingbetalende burgers die hun hele wer-
125 zame leven geketend zijn aan een overheid waarbij ze al vanaf hun achttiende levensjaar in het krijt staan. De schuld kan, als je een beetje ambitieuze leerling bent, zelfs
130 oplopen tot wel dertigduizend euro: op je 22ste meer dan een jaarsalaris. Voor de toekomstige advocaten en accountants al geen pretje, laat staan voor de loodgieters en lassers in spe.
135 **(8)** Noem dat maar sociaal.

naar: Rob Wijnberg

uit: *De Groene Amsterdammer*, 5 juni 2014

Rob Wijnberg is filosoof, publicist en hoofdredacteur van De Correspondent, een online journalistiek platform met leden.

noot 1 Dirk Scheringa: bestuursvoorzitter van de DSB, een bank, die na veel commotie over wantoestanden in 2009 failliet ging

noot 2 *Flash forward*: letterlijk: flits vooruit, vooruitblik

noot 3 *Spare me the details*: vrij vertaald: Laten we het niet over de details hebben.

noot 4 *haves* en *have nots*: degenen die wel iets hebben en degenen die niets hebben

Tekst 2 Leren lenen

Een inleiding kan verschillende elementen bevatten, zoals:

- 1 de aanleiding voor het schrijven van de tekst
- 2 een anekdote
- 3 een historische schets van het onderwerp
- 4 een of meer aansprekende voorbeelden
- 5 een probleemstelling

- 1p 11 Welke twee elementen uit het bovenstaande rijtje zijn verwerkt in alinea 1 van tekst 2?
Noteer alleen de twee nummers.

In alinea 3 klinkt een oordeel door over de rol van de overheid.

- 2p 12 Geef op grond van de alinea's 3 en 4 aan welk oordeel dat is en waaruit dat blijkt.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

Een kritisch lezer kan in alinea 3 een verkeerde vergelijking zien.

- 1p 13 Leg uit waarom hier sprake zou zijn van een verkeerde vergelijking.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 10 woorden.

- 1p 14 Leg uit waarom hier **geen** sprake zou zijn van een verkeerde vergelijking.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 15 woorden.

“Laat er geen misverstand over bestaan, wil uw overheid er maar mee zeggen: schulden zijn een moderne vorm van slavernij.” (regels 50-53)
Dit citaat schetst een overeenkomst tussen schulden en slavernij.

- 1p 15 Wat is die overeenkomst?
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

“Toch is mijn antwoord daarop: ‘*Spare me the details*’.” (regels 85-86)
Een kritisch lezer zou kunnen stellen dat dit antwoord in argumentatief opzicht niet aanvaardbaar is als reactie op de argumenten van de voorstanders, omdat de bewijslast ontdoken zou zijn.

- 1p 16 Waarom zou de argumentatie echter wel aanvaardbaar kunnen zijn?
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

In alinea 4 wordt ingegaan op de verwachting dat jongvolwassenen ondanks de nadelen van het ‘sociaal leenstelsel’ toch een studielening zullen aangaan.

- 2p 17 Hoe komt het volgens tekst 2 dat jongeren toch een studielening aangaan?
Geef een oorzaak en een reden uit alinea 4.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

Volgens alinea 1 is de term 'sociaal leenstelsel' een voorbeeld van een meesterlijke omdraaiing van betekenissen.

- 2p **18** Leg uit waarom de term 'sociaal leenstelsel' volgens tekst 2 een meesterlijke omdraaiing van betekenissen is.
Baseer je antwoord op de alinea's 6 tot en met 8.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 25 woorden.

De titel van tekst 2 is 'Leren lenen'.

- 1p **19** Welk van de onderstaande beweringen legt deze titel het best uit?
- A De lezers leren iets over studenten die geld lenen voor hun studie.
 - B De overheid wil studenten met het leenstelsel leren omgaan met geld.
 - C Leren betekent voor studenten nu ook dat ze moeten leren lenen.
 - D Studenten die niet leren om te lenen, komen in geldproblemen.
- 2p **20** Welk van de onderstaande omschrijvingen geeft de hoofdgedachte van tekst 2 het best weer?
- A Het is niet sociaal om een stelsel dat zorgt voor ongelijke kansen in de maatschappij, 'sociaal' te noemen.
 - B Het is onaanvaardbaar dat jongeren door een maatregel van de overheid gedwongen worden geld te lenen om te kunnen studeren.
 - C Het maken van schulden is een moderne vorm van slavernij waar de overheid daadkrachtig tegen op zou moeten treden.
 - D Het sociaal leenstelsel benadeelt studenten doordat zij soms tientallen jaren ongewild met een schuld blijven zitten.

tekstfragment 1

(1) “De overheid investeert fors in studenten en dat is terecht, maar daar mogen we als samenleving wel wat voor terugvragen”, beargumenteerde de VVD al in het partijprogramma. Het geld dat vrijkomt door de studiefinanciering te vervangen door het sociaal leenstelsel wil de VVD investeren in de kwaliteit van het hoger onderwijs. Hoewel veel studenten op hun achterste benen staan en deze maatregel zelfs een verslechtering vinden ten opzichte van de eerder voorgestelde langstudeerboete, vindt econoom Dinand Webbink het onterecht om te stellen dat de maatregel veel studenten zal afschrikken om te gaan studeren.

(2) Webbink deed in het verleden voor het Centraal Plan Bureau (CPB) onderzoek naar de gevolgen van dergelijke maatregelen in andere landen. “In Australië is in de jaren negentig een soortgelijk stelsel ingevoerd en er liggen diverse studies over veranderingen in de Verenigde Staten. Op basis van de ervaringen in het buitenland verwachten we dat ook hier maar weinig studenten zullen afzien van studeren”, aldus de econoom.

(3) Wat studenten vergeten is dat ze, eenmaal afgestudeerd, veel geld gaan verdienen. “Veertig tot vijftig procent meer dan vwo-leerlingen die meteen gaan werken. En dat hun hele leven lang, dat is al gauw een paar ton”, aldus Webbink. Studenten zullen dus later makkelijk in staat zijn om hun lening af te lossen. Ze moeten die dan ook zien als een investering in hun toekomst, niet als een barrière, vinden de voorstanders.

(4) “Wat het leenstelsel bovendien sociaal maakt, is dat afgestudeerden die later toch te weinig verdienen, niet hoeven af te lossen”, aldus econoom Webbink. Ook de Raad van Universiteiten is positief over het plan omdat het een kans biedt de opbrengst van de maatregel meteen te investeren in de kwaliteit van het onderwijs. Ook zou het studenten prikkelen om zo snel mogelijk af te studeren.

naar: de redactie

uit: (onder meer) Tubantia en BNDeStem, 10 oktober 2012

De econoom Dinand Webbink vindt het volgens tekstfragment 1 onterecht om te stellen dat het sociaal leenstelsel veel studenten zal afschrikken om te gaan studeren.

1p 21 Met welk argument onderbouwt hij deze stelling in alinea 2 van tekstfragment 1?

Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

“[1] Wat studenten vergeten is dat ze, eenmaal afgestudeerd, veel geld gaan verdienen. [2] ‘Veertig tot vijftig procent meer dan vwo-leerlingen die meteen gaan werken. [3] En dat hun hele leven lang, dat is al gauw een paar ton’, aldus Webbink. [4] Studenten zullen dus later makkelijk in staat zijn om hun lening af te lossen. [5] Ze moeten die dan ook zien als een investering in hun toekomst, niet als een barrière, vinden de voorstanders.” (alinea 3, tekstfragment 1)

De redenering in alinea 3 van tekstfragment 1 kan samengevat worden in een schema met onderstaande vorm:

standpunt	
argument	
subargument	
toelichting	
toelichting	

- 3p **22** Zet de zinnen op de juiste plaats in het schema.
Neem het schema over en noteer alleen de nummers van je antwoord.

In alinea 1 van tekstfragment 1 en in tekst 2 wordt aan de overheid dezelfde verantwoordelijkheid toegeschreven voor het onderwijs.

- 1p **23** Welke verantwoordelijkheid is dat?
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

Tekstfragment 1 noemt een toekomstperspectief voor de student en diens studieschuld dat niet voorkomt in tekst 2.

- 2p **24** Wat houdt dat toekomstperspectief in?
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

Tekst 3

“Er zijn twee redenen waarom het sociale leenstelsel beter is dan het huidige systeem van studiefinanciering”

(1) In een buitengewoon tendentiekus opiniestuk geeft de Landelijke Studenten Vakbond (LSVb) een on-eigenlijk en vooral onvolledig beeld van de redenen om voor het hervormen van de studiefinanciering te pleiten. Door uitsluitend te focussen op het argument dat door middel van studiefinanciering mensen met een laag inkomen de studie subsidiëren van studenten die zelf in de toekomst mogelijk dankzij deze studie goed gaan verdienen, doet de LSVb geen recht aan de werkelijkheid. Wij denken dat deze discussie meer verdient dan stemmingmakerij en zetten graag uiteen waarom wij van mening zijn dat het invoeren van een sociaal leenstelsel een goede ontwikkeling binnen het Nederlandse onderwijs zou zijn.

(2) Allereerst vergeet de LSVb gemakshalve te vermelden dat er een alternatief is. Mensen die het niet met de LSVb eens zijn, worden weggezet als mensen die “bezuinigen op studenten”, zonder te erkennen dat de écht inhoudelijke discussie niet zo zwart-wit is, en over alternatieven gaat. Een sociaal leenstelsel is het beste alternatief: studenten lenen geld in plaats van dat ze het zomaar krijgen, maar dan wel op een eerlijke, sociale manier die voorkomt dat de toegankelijkheid van studeren in het geding komt.

(3) Dat is waar de LSVb aan voorbijgaat: de lening die wordt aangegaan voor het volgen van een studie wordt terugbetaald naar draagkracht. Wanneer een studie een minder hoog

economisch rendement heeft, mag iemand er langer over doen om deze terug te betalen en kan een eventuele restschuld in het ergste geval uiteindelijk worden kwijtgescholden.

(4) Daarnaast wordt het sociale aspect bekrachtigd door het feit dat er bij de Staat wordt geleend en niet bij een particulier of een bank. Hier vloeit uit voort dat de afbetalings-termijn en het rentepercentage buitengewoon schappelijk zijn in verhouding tot die van een particulier of een bank. Ook kan de lener in het geval van problemen met betrekking tot de aflossing veel makkelijker tot een oplossing komen met de financier zonder in een sneltreinvaart in allerlei financiële problemen te raken, hetgeen regelmatig voorkomt bij mensen die zich committeren aan leningen bij banken of particulieren.

(5) Waarom is het sociale leenstelsel beter dan het huidige systeem van studiefinanciering? Om twee redenen: allereerst is de keuze om te gaan studeren een keuze om in jezelf te investeren. Meer financiële verantwoordelijkheid voor deze keuze kan ervoor zorgen dat een student een grotere prioriteit aan zijn of haar opleiding geeft en een grotere inzet toont. Dat het leenstelsel sociaal is, zorgt ervoor dat die financiële prikkel het voor niemand, die over de juiste kwaliteiten beschikt en aan de gestelde opleidingseisen voldoet, onmogelijk maakt om deze keuze te maken.

(6) Daarnaast is er nog een ander ‘detail’ dat de LSVb gemakshalve is vergeten. Geld kun je maar een keer

uitgeven en elke euro die je aan onderwijs uitgeeft moet dan ook zo goed mogelijk worden besteed. Wanneer we de manier waarop studies in Nederland worden gefinancierd omvormen tot een sociaal leenstelsel, komt er 800 miljoen euro vrij, wat aan de kwaliteit van onderwijs ten goede zou kunnen, en naar onze mening ook zou moeten, komen. Een bedrag dat broodnodig is, maar gezien de huidige economische situatie niet eenvoudig op een andere manier kan worden vrijgemaakt.

(7) Ten slotte negeert de LVSb ook dat de Nederlandse staat ook bij invoering van een sociaal leenstelsel nog het grootste deel van het onder-

wijs van de student betaalt via het gesubsidieerde collegegeld.

(8) Kortom: wanneer er een sociaal leenstelsel wordt ingevoerd, wordt niemand opgezadeld met een ondraaglijke schuldenlast, heeft iedereen die aan de ingangseisen van een studie voldoet de mogelijkheid om ook die studie te gaan doen zonder financiële drempels en kan ook in deze zware economische tijden geïnvesteerd worden in de kwaliteit van ons onderwijs. Een schoolvoorbeeld van een goede hervormingsmaatregel. De LVSb zou er goed aan doen hem te steunen, maar zou het voorgestelde sociale leenstelsel op zijn minst eerlijk kunnen weergeven.

*naar: Bram Dirkx en Nikie van Thiel
uit: de Volkskrant, 6 juni 2012*

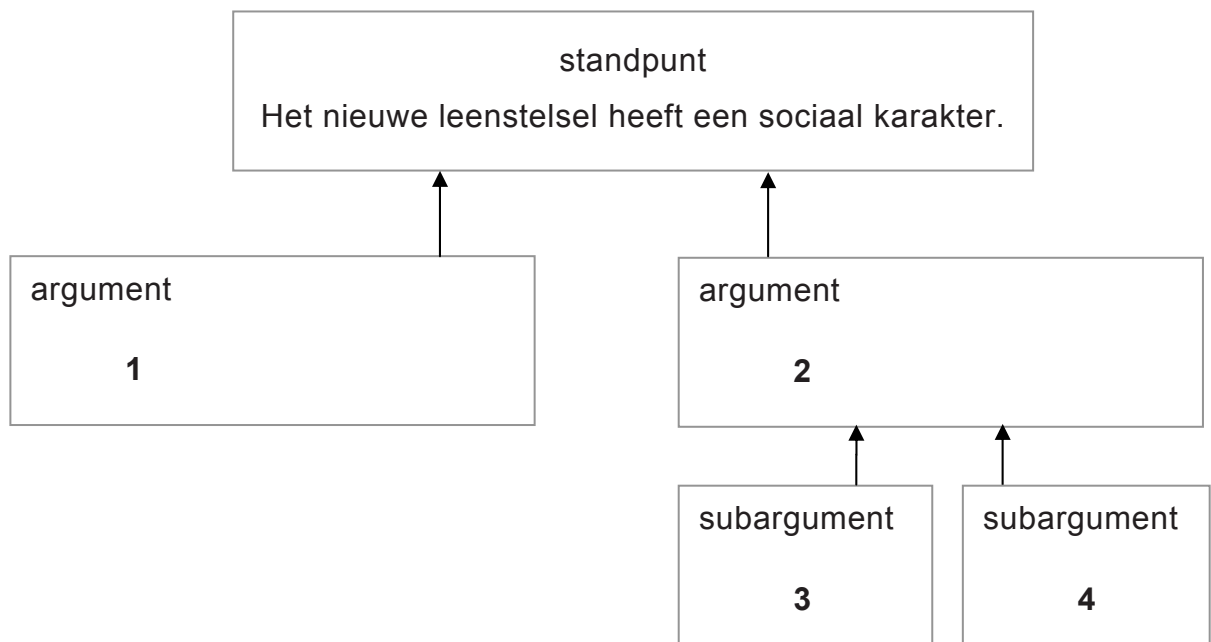
Bram Dirkx was voorzitter van de JOVD, een liberale politieke jongerenorganisatie die gelieerd is aan de VVD. Nikie van Thiel was voorzitter van de Jonge Democraten, een politieke jongerenorganisatie met vergelijkbare idealen als D66.

Tekst 3 “Er zijn twee redenen waarom het sociale leenstelsel beter is dan het huidige systeem van studiefinanciering”

In de alinea's 1 tot en met 4 van tekst 3 wordt beargumenteerd waarom het nieuwe leenstelsel 'sociaal' genoemd kan worden.

Hieronder staat een schematische weergave van die argumentatie.

- 3p 25 Vul het schema aan door op de plaats van de nummers 1 tot en met 4 de juiste gegevens uit tekst 3 over te nemen.
Noteer als antwoord de nummers uit het schema en zet de juiste gegevens daarachter.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

“Waarom is het sociale leenstelsel beter dan het huidige systeem van studiefinanciering?” (regels 64-66)

- 2p 26 Welke twee hoofdargumenten voor het sociale leenstelsel worden gegeven in de alinea's 5 en 6?
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.
Geef geen citaten.

Afgaande op het signaalwoord 'Ten slotte' dat in alinea 7 van tekst 3 gebruikt wordt, zou je kunnen denken dat niet twee maar drie hoofdargumenten gegeven worden.

De inhoud van alinea 7 past, ondanks het gebruik van het signaalwoord 'Ten slotte', niet in de opsomming van argumenten voor het sociale leenstelsel.

1p 27 Waarom past de inhoud van alinea 7 niet in de opsomming van argumenten?

De inhoud van alinea 7 is geen argument voor het sociale leenstelsel

- A omdat het argument zowel geldt voor het sociale leenstelsel als voor het oude systeem.
- B omdat het feit dat de overheid nog altijd het grootste deel van het onderwijs betaalt, niets te maken heeft met het begrip 'sociaal'.
- C omdat het veeleer een verwijt is aan de auteurs van het artikel waarop tekst 3 reageert.
- D omdat uit de toelichting in alinea 7 blijkt dat er onvoldoende onderbouwing is voor de bewering die in de voorafgaande alinea gedaan werd.

Tekst 2 en 3 Overkoepelende vragen

“Hier vloeit uit voort dat de afbetalingstermijn en het rentepercentage buitengewoon schappelijk zijn in verhouding tot die van een particulier of een bank.” (tekst 3, regels 50-55)

In tekst 2 staat een reactie op een vergelijkbare uitspraak.

1p 28 Citeer het zinsgedeelte uit tekst 2 waarin die reactie staat.

Tekst 2 legt de nadruk op de negatieve kanten van het nieuwe leenstelsel. In tekst 3 wordt ook een positieve kant gezien aan het moeten opbouwen van een schuld voor je studie.

1p 29 Welke positieve kant is dat?

Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

Tekst 4

Vraatzucht

(1) De westerse industriële beschaving eet zichzelf dom. Met die stelling begint het boek *You aren't what you eat*¹⁾ van Steven Poole. Een aanrader uit *NRC Lux*; ik las het deze week. Het is een verrukkelijke aanklacht tegen gastroporno²⁾, tegen de eetschrijvers met hun bijbels (de groentebijbel, barbecuebijbel, party-foodbijbel) en vooral tegen de *foodies*, die “de wereld alleen kunnen ervaren door hem in de mond te stoppen. Als reusachtige baby’s”. Poole schrijft over de voedselschrijver Michael Pollan, die predikt dat we bewust moeten eten omdat elke maaltijd een *karmic price*³⁾ heeft. En over televisiekok Jamie Oliver, die vindt dat op elke school verplicht kookles moet worden gegeven. Welke lessen er precies plaats moeten maken voor het grillen, bakken en blancheren zegt hij er niet bij, omdat je door het ‘medium’ voedsel alles kunt leren wat je nodig hebt in het leven. Poole legt genadeloos de transcendentale larie van dit ‘je-bent-wat-je-eettijdperk’ bloot. Ik kan u het boek van harte aanbevelen.

(2) Heeft onze maatschappij een eetstoornis? Ik ben ervan overtuigd. Het is geen anorexia nervosa, we zijn niet boulimisch of vraatzuchtig. Nee, we zijn gewoonweg geobsedeerd. En niet alleen door gastroporno. Ik ken te veel mensen die een sapkuur ondergaan, omdat ze ervan overtuigd zijn dat ze van binnen ‘schoongespoeld’ moeten worden, als ware hun lichaam een pvc-buizenstelsel. Ik ken te veel mensen die regelmatig vasten, omdat de oermens dat ook

deed. Ik ken er te veel die geen koolhydraten meer eten, of geen vlees, of nu echt gaan ‘afkicken’ van suiker. Ik ken te veel mensen die wauwelen over organisch en ‘echt’ eten en die spookverhalen verspreiden over zogenaamd giftige E-nummers. Ik ken er te veel die biologisch met gezond en duurzaam verwarren. Het zijn intelligente mensen, gezond, jong, en ze breken vrijwillig hun hersens over zoiets futiels als hun voeding. Bezorgd voeren ze gesprekken aan tafel over de vraag of de spaghetti bolognese hen nu wél of niet dichterbij het graf gaat brengen. Alsof de levensverwachting 53 is en geen 83. Waanzin.

(3) Mijn grootste verbazing is dat mensen bereid blijken, nee er zelfs buitengewoon in geïnteresseerd zijn, hun eetpatroon radicaal te veranderen. Ik ging tijdens mijn studententijd om met een meisje dat noodgedwongen een glutenvrij dieet volgde, omdat ze leed aan coeliakie⁴⁾. Geen brood, geen pasta, geen koekje bij de koffie. Het was een hoogst irritante aandoening, waardoor ze altijd moeilijk moest doen over eten. Wat blijkt nu? Grote groepen Nederlanders kopen het boek *Broodbuik* of *Voedselzandloper*, en volgen, zonder enige medische indicatie of andere noodzaak, precies dit glutenvrije dieet. Na jarenlang vet vermijden en daarna suiker is tarwe de nieuwe vijand. Een beetje hipster koopt een glutenvrij kookboek en laat alle brood en pasta voortaan links liggen.

(4) Het is moeilijk je te onttrekken aan die voedselobsessie. De tijd-

85 geest resoneert in alles wat ik eet.
Mijn broodje kaas (kaas = zuivel =
slecht, brood = snelle suikers =
slecht, alles met te veel zout =
slecht), mijn glaasje sinaasappelsap
90 (met suiker = slecht, vermoedelijk
bespoten, niet puur maar uit concen-
traat = nep), mijn kopje Pickwickthee
(nep, slecht, fabrieksspul), de aard-
beienyoghurt (niet het seizoen), mijn
95 cracker met margarine (kankerver-
wekkend), mijn kant-en-klaarmaaltijd
uit de magnetron (wil je soms dood?)
– niks smaakt meer hetzelfde. De
gezondheidsfreaks en voedselsnobs
100 kijken over mijn schouder mee en
schudden vol medelijden het hoofd.
(5) Je moet immers je groenten zelf
snijden, omdat je er dan bewust mee
 bezig bent. Ook al bestaat een derde
105 van alle huishoudens uit één per-
soon, je mag vooral niet voor de tele-
visie eten, want elke hap moet met
aandacht gekauwd worden. Je mag
niets weggooien, je mag niets in de
110 magnetron stoppen, je moet sei-

zoensgroente kopen, liefst een van
de tien courgettes die jaarlijks uit de
wijkmoestuin komen, want ja, lokaal
is beter. Er is jaren gestreden voor
115 het toelaten van Afrikaanse land-
bouwproducten op de Europese
markt, maar door een recent misver-
stand over de duurzaamheid van lo-
kaal voedsel, bleven zelfs de groot-
ste wereldverbeteraars geen Afri-
kaanse bonen meer.
(6) Maar ik kan u vertellen: ik zal me
tegen de gekte verzetten. Ik omarm
de vooruitgang die ervoor zorgt dat
125 banale zaken als voeding steeds
minder tijd hoeven te kosten. Ik wei-
ger te koken als dit niet nodig is. Ik
weiger groente te snijden als er ma-
chines bestaan die dit voor mij doen.
130 Ik weiger 'bewust' te eten. Ik weiger
me te verdiepen in de vraag waar de
kipfilet vandaan komt. En ik weiger
om langer over mijn voedsel na te
denken dan strikt noodzakelijk. U
135 mag uw gastroporno bij u houden. Ik
heb betere dingen te doen.

naar: Rosanne Hertzberger

uit: NRC Handelsblad, 2 en 3 november 2013

Rosanne Hertzberger is microbioloog en columnist.

noot 1 *You aren't what you eat: Fed up with gastroculture*: een pamflet van Steven Poole
tegen de in zijn ogen culinaire hysterie van het moment

noot 2 gastroporno: (oorspronkelijk van culinair journalist Johannes van Dam) het mooi in
beeld brengen van voedsel; vrij vertaald: eten mooier maken dan het is

noot 3 *karmic price*: de prijs die je, volgens de leer van het Boeddhisme en Hindoeïsme, bij
reïncarnatie betaalt voor de handelingen die je in het verleden hebt verricht

noot 4 coeliakie: ongeneeslijke stofwisselingsziekte, veroorzaakt door een glutenintolerantie

Tekst 4 Vraatzucht

“En over televisiekok Jamie Oliver, die vindt dat op elke school verplicht kookles moet worden gegeven.” (regels 17-20)

- 1p 30 Welk argument voor verplichte kooklessen op school geeft Oliver volgens tekst 4?

Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

In alinea 2 wordt beargumenteerd dat onze maatschappij geobsedeerd is door voedsel. Een kritisch lezer zou in deze argumentatie vooral een bepaald type drogreden kunnen zien.

- 1p 31 Welk type drogreden is dat?

- A een cirkelredenering
- B een onjuist beroep op een oorzaak-gevolgschema
- C een overhaaste generalisatie
- D een verkeerde vergelijking

In alinea 3 spreekt de auteur haar verbazing uit.

- 1p 32 Waarover is zij precies verbaasd?

De auteur is verbaasd over het feit dat

- A mensen die gezond zijn zo moeilijk doen over hun eetgewoontes.
- B mensen massaal kookboeken kopen die diëten voorschrijven die bedoeld zijn voor zieke mensen.
- C mensen voor hun gezondheid dan weer het ene product en dan weer het andere aanschaffen.
- D mensen zonder medische noodzaak een extreem eetpatroon gaan volgen.

“De gezondheidsfreaks en voedselsnobs kijken over mijn schouder mee en schudden vol medelijden het hoofd.” (regels 98-101)

- 1p **33** Waarom schudden de gezondheidsfreaks en voedselsnobs vol medelijden het hoofd?
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

Uit tekst 4 blijkt een afkeer van de huidige obsessie met voedsel. In alinea 2 staan diverse woorden die die afkeer tot uitdrukking brengen.

- 3p **34** Citeer er vijf.

De titel van tekst 4 is ‘Vraatzucht’.

- 1p **35** Leg uit waarom deze titel eigenlijk **niet** goed bij de tekst past.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 20 woorden.

- 2p **36** Welke van de onderstaande uitspraken geeft de hoofdgedachte van tekst 4 het best weer?

- A** Mensen moeten zich niet zo druk maken om alle eisen die de voedselgoeroes uit de media aan ons stellen.
- B** Onze obsessie voor voedsel blijkt vooral uit de toegenomen aandacht voor gastroporno en gezond en biologisch eten.
- C** Veel mensen zijn tegenwoordig overdreven intensief met voedsel bezig en dat is onnodig en onzinnig.
- D** We moeten de voedselindustrie meer gaan wantrouwen om te voorkomen dat we steeds elke modegril volgen.

Bronvermelding

Een opsomming van de in dit examen gebruikte bronnen, zoals teksten en afbeeldingen, is te vinden in het bij dit examen behorende correctievoorschrift, dat na afloop van het examen wordt gepubliceerd.